

Honderdtien jaar Zwaanwijk

“Heil zij er eeuwig in, onheil er eeuwig uit!” Met deze woorden opende voorzitter H.J. Paris op 2 juli 1900 ‘de Pré-Theunissen Stichting’, huize Zwaanwijk. Deze stichting was opgericht na het overlijden van mevrouw de Pré-Theunissen, de eigenaresse van Zwaanwijk. Zij had in haar testament bepaald dat uit haar vermogen veertienhonderdduizend gulden moest worden afgezonderd voor een stichting ten behoeve van “tenminste 15 ongehuwde dames of weduwen, die geene kinderen ten hunnen laste hebben”. Zij legateerde aan deze stichting het huis met toebehoren, dat ingericht moest worden ten behoeve van genoemde dames, om hen “eenen onbezorgden en rustigen levensavond te verschaffen”. Gedurende vele jaren zou het huis deze

oudedags-functie vervullen, totdat het in 1970 verkocht werd en later opgedeeld in appartementen. Precies 110 jaar geleden werd een begin gemaakt met de bouw van Zwaanwijk; een juist moment om in dit lustrumnummer aandacht te schenken aan dit neo-classicistische buitenhuis en haar eigenaren.

Dienstbode

Johanna Theunissen was afkomstig uit een zeer eenvoudig milieu. Zij was dienstbode bij het gezin de Pré aan de Keizersgracht te Amsterdam. Zoon Marinus Nicolaas liet zijn oog vallen op het dienstmeisje en zij op hem. Het feit dat hij 20 jaar ouder was en van een geheel ander sociaal milieu stond een vaste relatie niet in de weg: de huwelijksdatum werd

*De façade van Zwaanwijk
ca. 1920.
(Coll.: H. Otten)*

14 mei 1880. Deze datum zou ieder jaar gevierd moeten worden, zo staat vermeld in de voorwaarden van opname en plaatsing in het huis. Ook de aankoopdag (2 juli) van Zwanwijk zou jaarlijks herdacht moeten worden. Zo zocht het echtpaar alle mogelijke aanleidingen om een feest te geven, het hield van een uitbundige levensstijl.¹⁾ De Pré was een zeer vermogend man die werkzaam was in de geldhandel. 's Winters woonde het echtpaar aan de Keizersgracht, voor de zomer werd in 1879 de buitenplaats 'Zwanwijk' te Nigtevecht aangekocht.²⁾ Hij zette hiermee een traditie voort: vanaf 1735 was de buitenplaats doorlopend in handen geweest van Amsterdamse kooplieden. De buitenplaats bestond uit een park van ruim 7 ha, een wit herenhuis, een orangerie en een koetshuis. De Pré overleed in 1893, waarschijnlijk aan de gevolgen van zijn uitbundig leef- en eetpatroon, en liet zijn vermogen na aan zijn vrouw. Zij besloot met dit geld een moderner huis te laten bouwen. Als architect koos zij H.H. Hagedoorn uit. Hij ontwierp, geheel volgens de mode in die jaren, een huis van het zogenaamde 'villa-

type' in neo-renaïssancestijl. Deze stijl grijpt terug op de 17de eeuw, de glorietijd voor Nederland. Kenmerkend is het gebruik van rode baksteen en natuurstenen decoratie als speklagen, band- en krulwerk en guirlandes. Niet alleen het huis, ook de tuinmanswoning, het koetshuis en de houten theekepel werden door Hagedoorn ontworpen.³⁾

Groot feest

De bouw van Zwanwijk was een hele gebeurtenis in het dorp. De eerste steen werd op 23 maart 1895 gelegd tijdens een grootse en feestelijke bijeenkomst. Twee jaar later, op 20 maart 1897, werd het huis in gebruik genomen. Ter gelegenheid hiervan werd goed uitgepakt: na ontvangst door Mevrouw volgde een rondgang door het huis, een speciaal gecomponeerde feestmars en een aubade door de schoolkinderen van Nigtevecht.⁴⁾ Hierna volgde een feestmaal, waarvoor schitterende, hand geïllustreerde menukaarten werden vervaardigd. De buitenkant was in gouden inkt gedecoreerd met een sierlijke boom vol knoppen en bloemen, een vogel en twee zwanen in

De voortuin van Zwanwijk met op de achtergrond villa Johanna.

(Coll.: H. Otten)

een vijver. Tussen de gebogen takken waren drie ronde foto's geplakt waarop de bouwput die Zwaanwijck vormde, was vastgelegd: gravende bouwvakkers, door stoom aangedreven heimachines, het aanbrengen van funderingspalen. Aan de binnenkant van de menukaart was een afbeelding te zien van Zwaanwijck in volle glorie, zoals dat zojuist geopend was. Hiernaast de weergave van de gerechten. De tekst toont een wel zeer uitgebreid diner! Van Zeeuwsche oesters, witte schildpadsoep en rolletjes van zwezerik in boter gebakken tot gevulde Yorksche hammetjes met Fransche aspergepunten en doperwtjes, geroosterde lamsbiefstukjes, kreeften in Italiaanschen saus en gelei van sina's appelen en doorschijnende vruchtengelei met room. Enfin, u leest het hiernaast.

Lusthof

Niet alleen was het huis opgetrokken uit de kostbaarste materialen, ook het park was een waar lusthof. Het was een afwisselend geheel in Engelse landschapstijl aangelegd met slingerende paden, water met veel bruggetjes, een vijver in de vorm van een zwaan en vele bouwsels, meestal gelegen aan de eind van een zicht-as (doorkijk) op een heuveltje. (Deze heuveltjes werden opgeworpen met het zand dat vrij kwam bij het graven van de waterpartijen). Zo zag men al wandelend door dit 'pretpark' een Turkse tent, een chinese pagodekoepel, een kindervilla als speelhuis voor mevrouws nichtje Johanna Nooder, een kasteeltje, een voliëre, een theekeupel en een schaapskooi. Verder bevonden zich een koetshuis in chaletstijl en een tuinmanswoning op het terrein. In de planning in 1900 stond ook de bouw van een klein ziekenhuis, maar dat is er waarschijnlijk nooit gekomen.

Oprichting Stichting

Helaas heeft mevrouw de Pré maar twee jaar kunnen genieten van haar buitenplaats, want zij stierf geheel onverwacht op 23 december 1899, op 49-jarige leeftijd. Zij werd bijgezet in het graf van haar man op de begraafplaats bij de hervormde kerk in Nigtevecht.

Zoals vermeld had mevrouw de Pré in haar testament bepaald dat een stichting in leven geroepen moest worden om een deel van het

nagelaten vermogen en het huis te gaan beheren. Als administrateurs werden aangesteld de heren H.J. Paris (voorzitter, haar notaris), Joh. D. Haye (secretaris) en J.H. Bouman (penningmeester). Zij organiseerden een half jaar na het overlijden van mevrouw de Pré een officiële, plechtige opening van "de De Pré-Theunissen Stichting op de plaats Zwaanwijck". De datum, 2 juli, was niet toevallig gekozen: dit was immers de dag van de aankoop geweest in 1897, die jaarlijks gevierd zou moeten worden. De toespraken die bij deze opening zijn gehouden, werden gebundeld in een boekje.⁵⁾ Geen festiviteiten echter op deze 2 juli, de gevel was slechts versierd met 'het driekleurig dundoek'. De plechtigheid werd bijgewoond door de dames bewoonsters, de directeur en directrice, de heer en mevrouw Geveke-Blom, het voltallige personeel, de administrateurs met hun egas, jhr. J.A.F. Backer, burgemeester van Vreeland en Nigtevecht, ds. J.W. Verburgt, predikant bij de Nederduitse hervormde gemeente te Nigtevecht en Dr. G.Th.C. Callenfels, arts te Nigtevecht. De gasten kwamen bijeen op de gesloten veranda aan de achterzijde van het gebouw, waar zich ook een orgel bevond, voor de gelegenheid bespeeld door A.C. Honders. Uit de toespraak van de voorzitter blijkt de intentie van mevrouw de Pré om een gezellig samenwoon-huis van Zwaanwijck te maken: "Wij hadden, o zoo gaarne! Voor iedere dame eene zitkamer en slaapkamer zien aangewezen, doch ons persoonlijk gevoelen mag niet op den voorgrond staan. [...] Neen, haar Zwaanwijck dat bewoond moest worden door "ongehuwde dames of weduwen" moest er gezellig uitzien! De dames moesten als zusters samenwonen. Alles moest gemeenschappelijk zijn en genoten worden". De voorzitter voorzag dat deze gedwongen samenleving de gezelligheid wel zou bevorderen! Hij voegde nog enkele wensen voor de toekomst toe: "Ruissche dikwerf door dit huis de muziek der piano, en de tonen van het orgel begeleid door uw gemeenschappelijk gezang! Worden de paden der tuinen dikwerf door U betreden, en laat het pluimgedierte, de bloemen en de planten niet aan uwe belangstelling ontgaan!" De dames hadden bij de opname in huize Zwaanwijck akkoord moeten gaan met voorwaarden tot opname en plaatsing. Hierin

Feestmaaltijd

20 Maart 1897.

Zeeuwsche Oesters.

Witte Schildpadsoep.

Kippensoep met Jongen groenten.

Rolletjes van Zwexerik in boter gebakken.

Bakjes met Kalfsvleeschragout gevuld.

Tarbotten en kleine forellen met Hollandsche Saus.

Gevulde Yorksche hammetjes met=

Fransche aspergepunten en doperwtjes.

Geroosterde Lamsbiefstukjes met=

truffelsaus en gestoofde Selderij.

Vruchten van rijst en Abrikozen met vanillesaus.

Gebraad van Patrijzen.

Gestoofde appelen en Rijnwijn.

Kreeften in Italiaansche saus en Sla.

Gelei van Sina'sappelen.

Doorschijnende vruchtengelei met Room.

Noyal en Weener gebak.

Zwaan, ananas, meloen en druiven van Ys.

Hollandsche kaas.

Nagerecht:

Suikerwerk, Chocolade en Vruchten.

Menu van de feestmaaltijd
ter gelegenheid van de
opening van Zwaanwijk.

stonden ook vermeld wat de dames kregen: kosteloze huisvesting, eten, bewassing en maandgeld. Tevens hadden zij rijtuig, paarden en een koetsier tot hun beschikking en een tuinbaas en tuinknechten. Een directeur en directrice waren belast met 'het inwendige bestuur der stichting'.

Liefdadigheid

Na de voorzitter kreeg burgemeester Backer het woord. Hij benadrukte het feit dat Nigtevecht zo ingenomen was met deze Stichting. Geen wonder, want de liefdadigheid die mevrouw de Pré voor haar dood tentoon gespreid had, ging na haar dood verder. Zo had zij in 1897 een waterpomp geschenken aan het dorp (zie ook elders in dit nummer) en had zij in 1895 aan de hervormde gemeente o.a. een compleet zilveren avondmaalsstel gegeven, een beker, een schenkan en twee offerbussen. Met kerstmis 1900 vond voor het eerst de uitdeling plaats van kerstgaven 'aan de algemeene armen der gemeente Nigtevecht'. Broden, kledingstukken en wollen dekens werden uitgereikt aan 57 personen, meest gezinshoofden.

Als laatste kwam dominee Verburgt aan het woord, die ter sprake bracht dat de dames hier gekomen waren om rust te zoeken: "Deze Stichting lokt uitermate uit om te rusten. Te rusten onder haare schaduwrijke boomen, bij de geuren der veelkleurige bloemen, aan de schoone boorden van de Vecht of de stroompjes die het park doorsnijden. Heerlijk oord om te rusten". Om de dames hierna fijntjes te herinneren aan het feit dat zij hier hun levensavond doorbrachten, want: "Dit is slechts eene betrekkelijke, eene tijdelijke rust. Er is een andere rust, en deze is niet tijdelijk. Die rust is slechts te verkrijgen door Hem, die gezegd heeft: komt herwaarts tot Mij, allen die vermoeid en belast zijn, en Ik zal u rust geven". Een leuke opsteker bij het toetreden tot dit bejaardenhuis!

De stichting bleek na een aantal jaren toch niet in staat de ruime levensstijl te kunnen betalen. De galerij achter het huis en enkele bijgebouwen (oranjerie, volière, Turkse tent, Chinese koepel, Villa Johanna) raakten in verval en moesten worden afgebroken, de paarden en rijtuigen werden afgeschaft. Tijdens de

tweede wereldoorlog werden vele oude bomen gekapt om als brandhout gebruikt te worden. Begin jaren zeventig bewoonden nog slechts vijf dames het huis, verzorgd door 12 man personeel. Dit werd de Stichting toch te gortig, en het geheel werd verkocht aan een projectontwikkelaar. Deze verbouwde het huis en het koetshuis ieder tot de staat waarin zij zich nu bevinden, elk verdeeld in zes appartementen. Het park werd enigszins veranderd en een zwembad en tennisbanen werden aangelegd. Nu is het park nog ieder jaar op Open Monumentdag in september openbaar toegankelijk en kunt u een glimp opvangen van de weelde die daar eens was.

Juliette Jonker-Duynstee

NOTEN:

1. Een zeer uitgebreide beschrijving van het leven op Zwanwijck, de geschiedenis en een levendige weergave van alle diners en feesten die het echtpaar de Pré gaf, is te vinden in: "Over mevrouw de Wed. de Pré en hoe het huidige huis Zwanwijck bij Nigtevecht tot stand kwam", A.J.A.M. Lisman, Jaarboekje Niftarlake 1985.
2. Hoogstwaarschijnlijk heeft op dezelfde plaats eerder een hofstede gestaan. In 1735 werd het oude Zwanwijck gebouwd door Mr Johan Brants, rechts van het huidige toegangshek. Aannemelijk is dat mevrouw De Pré in dit huis heeft gewoond totdat het nieuwe huis klaar was. Geus, R. en Ruyter, P. de, Zwanwijck, buitenplaats op eenzame hoogte, p. 20.
3. Een uitgebreide beschrijving van de architectuur van het huis: Fafanie, A.M. e.a., Loenen, geschiedenis en architectuur, Zeist 2000, p. 263-264
4. Voor een uitgebreide en vermakelijke beschrijving van deze dag: Lisman, p. 75.
5. De heer H. Otten in Nigtevecht bezit zo'n boekje en was zo vriendelijk mij dit, tezamen met de menukaart, ter beschikking te stellen.

BRONNEN:

1. Fafanie, A.M. e.a., Loenen, geschiedenis en architectuur, Zeist 2000.
2. Lisman, A.J.A.M., 'Over mevrouw de Wed. de Pré en hoe het huidige huis Zwanwijck bij Nigtevecht tot stand kwam', Jaarboekje Niftarlake 1985.
3. Geus, R. en Ruyter, P. de, 'Zwanwijck, buitenplaats op eenzame hoogte', 1988.